

*В.О. НАВРОЦЬКИЙ,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Питання про функції кримінально-правової кваліфікації неодноразово висвітлювалося у кримінально-правовій літературі. Цікаві і вагомі положення з приводу поняття таких функцій, їх класифікації, характеристики окремих функцій висловлювали у своїх публікаціях такі знані радянські, українські, російські криміналісти як Є.В. Благов, Ф.Г. Бурчак, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, О.І. Рарог, С.В. Тарарухін. Висловлював свою позицію з відповідної проблематики і автор цих рядків [1, 120—130].

Здається, що функціональний аналіз кримінально-правової кваліфікації проведений достатньо повно і не може привести до формулювання нових наукових ідей чи практичних рекомендацій. Адже йдеться про положення фундаментальні, яким не притаманна мінливість, які до того ж, детально і різнобічно проаналізовані не одним поколінням криміналістів.

Однак сучасна правова дійсність показує, що є підстави вказати на цілий ряд нових аспектів проблеми. У одному з усних виступів наприкінці 80-х років минуло століття Ф.Г. Бурчак звернув увагу на зародження в умовах «перебудови» дивовижного поєднання правового нігілізму, правового фетишизму та правового волюнтаризму. Зараз же ці процеси розквітли, що й не дивно, враховуючи багаторічний період, коли влада не утруднювала себе дотриманням нею ж створених законів, а населення щиро відповідало взаємністю. Знову і знову підтверджувалася давня теза про те, що у нас суворість законів компенсується їх необов'язковістю. Водночас відзначається вибірковість у притягненні до кримінальної відповідальності (бізнес-

конкурентів, політичних противників чи тих, хто просто не зміг «відкупитися»). При цьому широко застосовуються і інструменти кримінально-правової кваліфікації про що й піде мова далі.

Серед багатьох парадоксів, якими відзначається кримінально-правова кваліфікація в сучасних умовах, насамперед слід вказати на явну деформацію в реалізації основної функції кримінально-правової кваліфікації — визначенні того, є вчинене діяння злочином чи ні. В уяві і багатьох науковців і чи не всіх працівників правозастосовних органів, кримінально-правова кваліфікація зводиться до кваліфікації злочинів. Підтвердженням є те, що відповідний спецкурс у значному числі навчальних закладів називається «Кваліфікація злочинів», відповідно, питанням кваліфікації діянь, які передбачені КК, але не є злочинними, увага там не приділяється. Криміналісти-теоретики зазвичай не просто не заперечують того, що кримінально-правова кваліфікація включає як кваліфікацію злочинів, так і діянь, що не є злочинними, а й підтримують цю тезу, проте в своїх виступах та друкованих працях надто вже часто обмежуються традиційним підходом і кваліфікацію у кримінальному праві бачать у оцінці діянь, які є злочинними. Про це свідчать хоча б назви відповідних публікацій, навіть і останніх років видання [2—6].

На практиці такий підхід виливається в те, що діяння, які відповідно до закону не є злочинними належної кваліфікації або не отримують взагалі, або ж відповідну оцінку здобувають після тривалих пошуків осіб, які кримінального закону не порушували. Підтверджується це хоча б уста-

леною практикою відповідно до якої норми про необхідну оборону якщо і застосовуються, то вже після того, як людину притягнуть до кримінальної відповідальності за вбивство або тілесні ушкодження, проведуть слідство, а часом і судовий розгляд в ході яких посилення на обставини, що виключають злочинність повністю ігноруються. Про існування ж інших норм, які регламентують обставини, що виключають злочинність діяння, українські слідчі, прокурори та судді мабуть і не згадують — інакше де ж тоді відповідні справи?

За таких підходів відома ідея, згідно якої кримінальний кодекс — це кодекс свободи, а кримінальне право — галузь, яка забезпечує вільний розвиток особистості й можливості захисту нею своїх прав залишається лише гарним лозунгом. І на початку третього тисячоліття зберігається репресивний ухил і асоціюється кримінально-правове регулювання лише з буцегарнею...

Характеризуючи види функцій кримінально-правової кваліфікації, які виділяються за їхнім змістом, не можна не звернути увагу на перекося, які пов'язані з намаганням запезпечити «справну цифру» у статистичній звітності.

З одного боку, явно простежується намагання шляхом неправильної кваліфікації приховати справжній стан злочинності, особливо найтяжчих її видів. Загальновідомо, що в Україні заподіяння ушкоджень, які потягли смерть не одразу, а через певний час, завжди кваліфікують не як убивство, а як тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого. При цьому локалізацію ушкоджень, їх кількість, використовувані засоби враження, попередні стосунки між винним та потерпілим, поведінка винного після вчинення посягання — всі ті обставини, які визначають співвідношення злочинів, передбачених ст. 115 та ч. 2 ст. 121 КК до уваги не приймаються, оскільки є обставина, яка жодного правового значення не має і є намагання показати, що на підвідомчій території вбивство не зафіксоване.

З іншого ж боку, керівники чисельних спеціальних органів та підрозділів, створених для протидії певного виду посяганням, повсякчас намагаються довести свою суспільну необхідність в тому числі шляхом «натяжок» у кваліфікації або й явних зловживань. Невдовзі після появи у вітчизняному кримінальному законодавстві норми про легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом, тодішній керівник слідства в органах податкової міліції України цілком серйозно оповідав про волоцюгу, який розбивши вітрину в одному кіоску, набрав жменю копійок, а в іншому кіоску вчинив фінансову операцію і легалізував злочинний дохід — купив на ці копійки пляшку горілки. А скільки є випадків, коли дії трьох дядьків, які гуртом вкрали дві курки оцінюються як діяльність організованої злочинної групи... Перелік прикладів можна продовжувати і продовжувати.

Ще гірша ситуація виникає тоді, коли кримінальне право намагаються використати в бізнесових чи політичних розбірках. За таких умов, про наявність підстав кваліфікації чи її точність взагалі не йдеться.

Останні п'ять-шість років ознаменувалися звинуваченнями політичних опонентів в державній зраді (чи не щоразу, коли укладалися важливі міждержавні угоди), посяганні на територіальну цілісність і недоторканність України (у зв'язку з декларуванням федералістичних устремлінь), захопленні влади (регулярно в ході встановлення результатів виборів та «переформатуванні» парламенту) тощо. При цьому високопоставлених авторів звинувачень особливо не цікавило те, що державна зрада може вчинюватися лише трьома діями, прямо визначеними у диспозиції ч. 1 ст. 111 КК; що ст. 110 КК передбачає дії, публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до зміни меж території або державного кордону України і не охоплює будь-які «внутрідержавні» перерозподіли; що ненасильницьке захоплення влади не охоплюється ст. 109 КК. Особливо прикро те, що Генеральна прокуратура України, яка в інших випадках прямо

таки непідйомна і вперто не бачить очевидних злочинів, на такого роду звинувачення реагує з ентузіазмом — якісь справи порушує з гучним розголосом цього, щось розслідує, а потім врешті решт чи то сама, чи з допомогою судів в повній тиші згортає розслідування. Не потурбувавшись при цьому вирішити питання про відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину.

Водночас, у інших випадках, кримінально-правова оцінка, яка прямо таки напрошується, компетентними органами не здійснюється. Поза кримінально-правовою оцінкою залишилася проведена в Україні приватизація, яка в суспільній свідомості однозначно характеризується як злочинна. Показовими є приклади із неодноразовими захопленнями українських моряків сомалійськими піратами. Ті ж працівники Генеральної прокуратури України ніби води в рот набрали і ні словом, ні ділом не згадали про ст. 8 КК України, яка передбачає застосування КК України щодо іноземців, які вчинили по-перше, злочин, передбачений міжнародним договором, ратифікованим Україною, по-друге, особливо тяжкий злочин проти прав і свобод громадян України та інтересів України та про передостанню за ліком статтю Особливої частини КК України з короткою але промовистою назвою «Піратство».

Очевидно, що за таких підходів до кримінально-правової кваліфікації про виконання нею функції оцінки скоєного з точки зору суспільних і державних інтересів (що є суттю соціально-політичної функції кваліфікації) слід лише мріяти. Навряд чи внаслідок цього реалізуються і інші юридичні функції — правофіксуюча, правоконкретизуюча, правовстановлююча, кримінологічна.

Є підстави вважати, що функції кримінально-правової кваліфікації не досягаються також внаслідок такого поширеного явища, як обвинувальний ухил у діяльності правозастосовних органів та пов'язаної з ним кваліфікації «із запасом».

Загалом можна констатувати, що функції кримінально-правової кваліфікації можуть бути реалізовані лише за умов її правильності. Будь-які помилки чи зловживання при кримінально-правовій оцінці скоєного, намагання вирішити завдяки застосуванню кримінального закону якісь невластиві йому завдання, веде у кращому випадку до недосягнення очікуваних результатів. У гіршому ж це тягне порушення законних прав та інтересів особи, інтересів суспільства та держави. Існуючі негаразди у сфері кримінально-правової кваліфікації, частина яких відзначена вище, є виявом загальної кризи у сфері кримінального права. Її подолання неможливе без забезпечення правильності кваліфікації. Видається, що це навіть більш важливе завдання, ніж подальше вдосконалення кримінального матеріального та процесуального законодавства та інституційні реформи в системі кримінальної юстиції.

Список використаної літератури:

1. *Навроцький В.О.* Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В.О. Навроцький. — К.: Атіка, 1999. — 464 с.
2. *Благов Е.В.* Квалификация преступлений (теория и практика) / Е.В. Благов. — Ярославль: Яросл. гос. ун-т., 2003. — 212 с.
3. *Рарог А.И.* Настольная книга судьи по квалификации преступлений: практическое пособие / А.И. Рарог. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 224 с.
4. *Кузнецов В.В., Савченко А.В.* Теория кваліфікації злочинів: підручник / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко. — К.: Вид. Паливода А.В., 2006. — 300 с.
5. *Кузнецова Н.Ф.* Проблемы квалификации преступлений: Лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений» / Н.Ф. Кузнецова. — М.: Изд. Дом «Городец», 2007. — 336 с.
6. *Корнеева А.В.* Теоретические основы квалификации преступлений. учебное пособие / А.В. Корнеева. — М.: Проспект, 2010. — 176 с.